

6. Ilyin, E.P. (2009). Psychology of creativity, creativity, giftedness. St. Petersburg: Peter [in Russian].
7. Lambroso, Ch. (2000). The genius and insanity, Minsk, Open Company "Popourri" [in Russian].
8. Maslow, A. (1999). The Far Limits of the Human Psyche. (A. M. Tatlybaeva, Trans). N. N. Akulina (Ed), St. Petersburg: Eurasia [in Russian].
9. Freud, S. (1995). Motive for choosing a casket. Artist and fantasy, Moscow, (pp. 212-217) [in Russian].
10. Foucault, M. (1997). The history of insanity in the classical era, St. Petersburg: University Book [in Russian].
11. Maslow, A.H. (1967). Self-Actualization and Beyond. Challenges of Humanistic Psychology. Mc Grow Hill, Inc., (pp. 279-286) [in English].
12. Yakovlev, O. (2016). Synergetic discourse of cultural processes in modern Ukraine. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv Kyiv: Millennium, 1, 29-32 [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 08.12.2017 р.

УДК [726.591+246.5](477-25)"16/18"

Рижова Ольга Олегівна
кандидат мистецтвознавства,
провідний науковий співробітник
відділу наукової реставрації
та консервації рухомих пам'яток
Національного Києво-Печерського
історико-культурного заповідника
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2270-9419>
rizova@ua.fm

ДОСЛІДЖЕННЯ ІКОНИ "БОГОРОДИЦЯ ОДИГІТРІЯ" (ТРОІЦЕ-ІЛЛІНСЬКА) З КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО КІЄВО-ПЕЧЕРСЬКОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА

Метою статті є опублікування результатів комплексного дослідження пам'ятки. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні принципів мистецтвознавчого аналізу. Особливості матеріальної структури ікони визначені за допомогою техніко-технологічних досліджень, які включали в себе: оптичні дослідження поверхні твору живопису у видимому прямому та бічному світлі, в інфрачервоному (ІЧ-) та ультрафіолетовому (УФ-) діапазонах випромінювання; пошарове візуальне мікроскопічне дослідження поверхні фарбового шару; відбір проб ґрунту і фарбового шару; визначення складу ґрунту та пігментів фарбового шару. **Наукова новизна** полягає в уточненні атрибуції ікони, а саме: в уточненні датування, виявленні її іконографічних, стилістичних та техніко-технологічних особливостей. **Висновки.** За результатами комплексних (стилістичних, іконографічних та техніко-технологічних) досліджень стало можливим датувати ікону "Богородиця Одигітрія" (Троїце-Іллінська) (КПЛ-Ж-186, НКПІКЗ) першою третиною XVIII століття (1730-ті роки) і пов'язати її створення з колом чернігівських майстрів, що працювали на той час у Києво-Печерській лаврі.

Ключові слова: іконопис, дослідження, атрибуція, Чернігів, Києво-Печерська лавра.

Рижова Ольга Олеговна, кандидат искусствоведения, ведущий научный сотрудник отдела научной реставрации и консервации Национального Киево-Печерского историко-культурного заповедника

Исследование иконы "Богородица Одигитрия" (Троице-Ильинская) из коллекции Национального Киево-Печерского историко-культурного заповедника

Целью работы является опубликование результатов комплексного исследования памятника. **Методология** исследования включает в себя применение принципов искусствоведческого анализа. Особенности материальной структуры иконы определены с помощью технико-технологических исследований, которые включали в себя: оптические исследования поверхности произведения живописи в видимом прямом и боковом источнике света, в инфракрасных (ИК-) и ультрафиолетовых (УФ-) лучах; послойное визуальное микроскопическое исследование поверхности красочного слоя; отбор проб грунта и красочного слоя; определение состава грунта и пигментов красочного слоя. **Научная новизна** заключается в уточнении атрибуции иконы, а именно: в уточнении датировки, выявлении ее иконографических, стилистических и технико-технологических особенностей. **Выводы.** По результатам комплексных (стилистических, иконографических и технико-технологических) исследований стало возможным датировать икону "Богородица Одигитрия" (Троице-Ильинская) (КПЛ-Ж-186, НКПІКЗ) первой третью XVIII века (1730-е годы) и связать ее создание с кругом черниговских мастеров, работавших на то время в Киево-Печерской лавре.

Ключевые слова: иконопись, исследование, атрибуция, Чернигов, Киево-Печерская лавра.

Ryzhova Olga, PhD in Arts, Leading Researcher of the Scientific Restoration and Conservation Department, National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve.

Research of the icon "The Virgin of Odigitria" (Trinity Saint Elijah) from the collection of the National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve.

The purpose of the article is to publish results of the complex study of the monument. The **methodology** of the research is to use the principles of historicism and comparative analysis. Specifics of material structure of the icon

are identified with technical and technological studies, that included optic studies of the surface of the painting in the visible direct and side light source, in the infrared (IR-) and ultraviolet (UV-) radiation range, layered visual microscopic study of the surface of the paint layer, sampling of soil and paint layer; determination of soil composition and pigments of the paint layer. **Scientific novelty** is to clarify the icon's dating, to detect its iconographic, stylistic and technical and technological features. **Conclusions.** Due to results of complex (stylistic, iconographic and technical and technological) studies, the icon "The Virgin of Odigitria" (Trinity Saint Elijah) (KPL-ZH-186, NKPHCR) was dated to the first third of XVIII century and connect its painting with the circle of Chernihiv's masters who worked at Kyiv-Pechersk Lavra then.

Key words: icon painting, research, attribution, Chernihiv, Kyiv-Pechersk Lavra.

Актуальність теми дослідження. Сучасний рівень вивчення іконопису вимагає при проведенні дослідження не тільки традиційних відомостей із історії та стилістики пам'ятки, а й ретельного аналізу матеріальної структури, результати якого здатні сформувані або вплинути на остаточну об'єктивну атрибуцію кожного твору. Отже, актуальність даної публікації полягає у тому, щоб надати уточнення атрибуції ікони "Богородиця Одигітрія" (Троїце-Іллінська) (КПЛ-Ж-186) із зібрання НКПІКЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ікона "Богородиця Одигітрія" (Троїце-Іллінська) (КПЛ-Ж-186) є однією з відомих пам'яток колекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника (далі – НКПІКЗ або Заповідник). Ікона походить із церкви св. Катерини Грецького монастиря на Подолі, м. Київ; дослідниками пам'ятка датується XVIII століттям [5, 110, 111; 8, 71, кат. 29] або його другою половиною [7, 476, 479] та позиціонується як один із численних списків чудотворного образу Іллінської-Чернігівської ікони Божої Матері [5, 110]. Ікона надійшла до Заповідника 1930-го року; була реставрована в Київському державному художньому інституті (КГХИ – радянська аббревіатура на звороті ікони) 1977 року, в Заповіднику – у 1989, 2001 та 2008 роках (реставраційний паспорт № 364, відділ науково-фондової роботи НКПІКЗ).

Метою дослідження є опублікування результатів комплексного дослідження пам'ятки.

Виклад основного матеріалу. Первообраз ікони Божої Матері Іллінської-Чернігівської був написаний 1658 року іконописцем Григорієм Костянтиновичем Дубенським, в чернецтві Геннадієм, для Троїцько-Іллінського (Болдинського) монастиря в Чернігові при ігумені Зосимі (Тишевичі, † 1682) і Лазарі (Барановичі, † 1693), архієпископі Чернігівському. Історія створення ікони і чудеса від неї описані святителем Димитрієм, митрополитом Ростовським († 1709), у творах "Дива Пресвятої і Преблагословенної Діви Марії" (Новгород-Сіверський, 1677) і "Руно зрошене" (1-ше вид. – Чернігів, 1683). Про чудеса від ікони також згадує святитель Іоанн (Максимович), митрополит Тобольський († 1715), у віршованому творі "Богородице Діво" (Чернігів, 1707). Шановані списки ікони Іллінської – Чернігівської Божої Матері, які були виконані в кінці XVII – на початку XVIII століття, знаходились у всіх храмах Чернігова [4, 360].

Відмінною особливістю іконографії ікони Іллінської-Чернігівської Божої Матері є: простягнута вперед благословляюча ручка Христа; сувій у Його лівій руці; щільно зімкнуті ніжки Немовляти [4, 360–365]. Аналогічна іконографія спостерігається на українських іконах "Богородиця Одигітрія" (1700) з іконостаса Хрестовоздвиженської церкви Києво-Печерської Лаври (КПЛ-Ж-1680, НКПІКЗ) [5, 104–105], "Богородиця з Немовлям" (1743) з Успенського собору (КПЛ-М-НДФ-179, НКПІКЗ) [1, 78–79, 126, кат. 61], "Троїцько-Іллінська Богородиця" (1782) (КТВ-135/6, Національний архітектурно-історичний заповідник "Чернігів стародавній", далі – НАІЗ "Чернігів стародавній"), "Богоматір з Немовлям" (XVIII ст.) (И-2750, НАІЗ "Чернігів стародавній"), "Іллінська – Чернігівська ікона Божої Матері", (кін. XVIII ст.) (Єлецький Успенський монастир у Чернігові) [4, 360].

Композиція ікони, що досліджується, має деякі відмінності від поширеної іконографічної схеми Іллінської-Чернігівської. Зображення на іконі належить до традиційного типу Одигітрії. Фігура Богоматері зображена фронтально по коліна, Немовля сидить на лівій руці Богоматері, трохи відкинувшись назад. Правицею Богородиця вказує на Христа; Він правицею благословляє двоперстям, а в лівій руці тримає закрите Євангеліє замість традиційного сувою. Голова Богоматері і голова Немовляти злегка схилені одна до одної, але у Немовляти нахил більший, і від того абрис Його фігури набуває трохи ман'єристичного контуру; ніжки Немовляти поставлено на різних рівнях (права – нижче, ліва – вище), стопи розведені (а не зімкнуті, як у традиційній іконографії). На голові Богородиці і в Немовляти відсутні вінці, що відповідає зображенню на гравюрі з оригіналу 1658 року (на іконах-аналогах, що перераховані вище, Богородиця і Немовля увінчані коронами). На іконі, що досліджується, Богородиця одягнена в яскравого кольору кіноварний мафорій на підкладці смарагдового зеленого кольору і синій хітон. Немовля одягнене в білу сорочку і оранжевого тону хітон. Кольори вбрання вирізняються насиченістю і певною святковістю. Одяг Богоматері і Немовляти багато орнаментований золотною вишивкою. Тло ікони гладке, золочення виконано на полімент, сухозліткою. Біля Богородиці і Немовляти Христа, в орнаментованих картушах, розміщені найменування грецькою мовою.

Образ вирізняється живописною вишуканістю, найтоншими градаціями живопису та дивовижною монументальністю. У художніх засобах – лаконічність: узагальнені та "чисті" форми. Гладке золото абстрактного фону та німбів гармонує з широко та вільно спадаючими драпіровками одягу, яскравий благородний червоний, синій, зелений і помаранчевий у поєднанні з холодним білосніжним тоном ликів та сорочки Немовляти створюють ефект "лід і полум'я".

Найближчим іконографічним і стилістичним аналогом ікони, що досліджується, є ікона Божої Матері з Немовлям (Іллінська-Чернігівська, 1706, Чернігів) з намісного ряду Спасо-Преображенського собору в м. Угличі [2, 199]. Ікони зближує монументальне трактування образів, почасти схожі риси обличчя (видовжений овал ликів, витончені риси обличчя, мигдалеподібний розріз очей), орнаментика одягу, відсутність вінців (як на гравюрі з первообраза), Євангеліє в руці у Христа (замість традиційного сувою).

У процесі візуальних, оптичних і техніко-технологічних досліджень були виявлені наступні особливості у виготовленні ікони: дошка (125 × 75 × 3 см) є вироблена з деревини липи, складається з двох частин, які скріплені по торцях шпугами типу "ластівчин хвіст", зворот ікони оброблено скобелем, шпуги на звороті ікони – потужні, односторонні, врізані, фігурної форми. Подібні технологічні ознаки характерні для іконних дощок пам'яток із чернігівським та лаврським походженням протягом усього XVIII століття.

За результатами фізико-хімічного аналізу мікропроб ґрунту виявлено наступне: ґрунт ікони є одношаровий, рожевий; наповнювач ґрунту – крейда, пігмент органічний червоний; в'язиво ґрунту – тваринний клей. Аналогічні ґрунти – клеє-крейдиані, одношарові, з включенням у наповнювач (поряд із крейдою) різних пігментів (органічний червоний, вохра червона, чорна вугільна), які надають їм відтінку (рожевий або сірий), – ідентифіковані у іконах із лаврським походженням, що датуються першою половиною – серединою XVIII століття [6, 197–200].

Гладкі тло і німби на іконі виконані сухозліткою, що покладено на полімент; полімент – це темно-коричнева фарба, що складається з сієни паленої, вохри і мумії. Гладке золочення на полімент найчастіше застосовувалося в лаврських, київських та чернігівських іконах до середини XVIII століття; у другій половині століття фони ікон частіше мали кольорову поверхню.

Фарбовий шар ікони – тонкий, гладкий, із часом став прозорий, на олійному в'язиві. Дослідження фарбового шару в ультрафіолетовому (УФ-) діапазоні випромінювання показало неоднорідне свічення поверхні, завдяки чому були чітко виявлені оригінальний живопис і пізні неавторські доповнення (реставраційні тонування). Із фрагментів авторського фарбового шару були відібрані мікропроби фарбового шару з ґрунтом. Фізико-хімічний аналіз проб фарбового шару виявив наступні пігменти: свинцеві білила, що містять домішки срібла (в основі білого кольору), берлінську лазур (в основі синього кольору), в основі зеленого кольору – яр-мідянка (зелений мідний пігмент), червоний колір – це кіновар, органічна червона, помаранчевий – сурик свинцевий. Орнамент на вбранні Богородиці та Немовляти виконаний із різновиду сусального золота типу "двійник"; це сковані разом найтонші листки золота і срібла. Верхня сторона "двійника" має золотий колір, а нижня – срібний. Тонкий вишуканий орнамент покладено на асіст; асіст – це суміш, що використовується для нанесення малюнка під золочення або сріблення на іконах. Готується з відстоїв пива, які наливаються в посуд і піддаються тривалому нагріванню на гарячій печі до стану густої клейкої маси, або з очищених головок часнику, які в невеликому горщику держать в нежаркій печі, поки вони не дійдуть до такого ж стану. У процесі нанесення малюнка під золочення або сріблення його (асіст) розводять водою до такої густоти, щоб ним можна було проводити пензлем дуже тонкі лінії. Згодом маленьким шматочком м'якого чорного хліба, зім'ятого в грудочку, береться листове золото і невеликими часточками накладається на малюнок, написаний асістом; легенько притискається і таким чином закріплюється весь орнамент. Цим самим шматком хліба золото притискають у вертикальному положенні; на лініях асісту золото міцно пристає, а з проміжків між штрихами золото знімається. Так іде накладення золота до повного виявлення всього малюнка орнаменту. Як покривний шар в іконі використано олійно-смоляний лак.

Технологія обробки іконної дошки, кольоровий ґрунт, склад пігментів та покривного шару, техніка виконання орнаменту зближують пам'ятку з іконами "Христос Вседержитель" та "Богородиця з Немовлям" празникового ряду з Троїцької надбрамної церкви (НКПІКЗ), іконою "Богородиця з Немовлям" з іконостаса Успенського собору Києво-Печерської Лаври (нині – Свято-Троїцький Іонінський монастир), іконою "Благовіщення" з Братського монастиря (КПЛ-Ж-1698, НКПІКЗ) [5, 112, 113], іконою "Успіння" з Києво-Подільської церкви Різдва Христового (И-61, НХМУ) [9, 223], які датуються першою третиною XVIII століття (1730–1740-ві роки).

Під час дослідження в інфрачервоних (ІЧ-) променях виявлено підготовчий авторський малюнок широким м'яким пензлем, виконаний рідкою чорною фарбою. Такий підготовчий малюнок (виконаний або широким, або тонким пензлем, але завжди чорною фарбою) є характерним для пам'яток, пов'язаних чернігівським походженням (див., наприклад, ікони "Богородиця Замилування" (II половина XVIII ст.) з церкви м. Ніжин (ик-2, Чернігівський обласний художній музей, далі – ЧОХМ); "Три святі" (середина XVIII ст.) з м. Остер, Чернігівщина (ик-3, ЧОХМ); "Богородиця Одигітрія" (XVIII ст.) з церкви с. Радуть Ріпкинського р-ну Чернігівської обл. (ик-6, ЧОХМ); "Спас Вседержитель" (II половина XVIII ст.) з церкви м. Ніжин, Чернігівщина (ик-40, ЧОХМ); "Архістратиг Михаїл" (XVIII ст.) з церкви м. Ніжин, Чернігівщина (ик-162, ЧОХМ); "Трійця Новозавітна" (II половина XVIII ст.) з церкви с. Жукля Корюківського р-ну Чернігівської обл. (ик-11, ЧОХМ) [3, 11–12, 42–43], "Троїцько-Іллінська Богородиця" (1782) (КТВ 135/6, НАІЗ "Чернігів стародавній"). Такий самий підготовчий малюнок присутній в іконах, поєднаних лаврським походженням: намісного ("Христос Вседержитель" та "Богородиця з Немовлям") та цокольного ряду ("Видіння преподобному Феодосію Печерському", "Виведення Лота з Содому", "Бого-

матір Живоносне Джерело", "Зцілення розслабленого", "Жертвоприношення Авраама", "Видіння преподобному Антонію Печерському") Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської Лаври [6, 197–200].

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні атрибуції ікони, а саме: в уточненні датування, виявленні її іконографічних, стилістичних та техніко-технологічних особливостей.

Висновки. Таким чином, стилістична та іконографічна близькість ікони, що досліджується, до групи пам'яток іконопису кола чернігівських майстрів, зокрема ікони 1706 року з м. Чернігова (нині – іконостас Спасо-Преображенського собору м. Углич), і виявлені техніко-технологічні ознаки (підготовчий авторський малюнок пензлем, набір пігментів у фарбовому шарі, використання техніки золочення типу "двійник", застосування прийомів, запозичених із ювелірних технік, – "чорніння по золоту") дозволяють датувати ікону "Богородиця Троїце-Іллінська" (КПЛ-Ж-186) першою третину XVIII століття (1730-ті роки) і пов'язати її написання з колом чернігівських майстрів, що працювали на той час у Києво-Печерській Лаврі.

Провідним науковим співробітником відділу наукової реставрації та консервації НКПІКЗ, кандидатом мистецтвознавства, реставратором станкового олійного живопису першої категорії О. О. Рижовою виконано комплексний порівняльний стилістичний, іконографічний і техніко-технологічний аналіз живопису, а також проведені оптичні та візуальні дослідження.

Фізико-хімічні дослідження проб фарбового шару і ґрунту проведені завідувачем відділом фізико-хімічних досліджень Національного науково-дослідного реставраційного центру України (ННДРЦУ) В. О. Распопіною.

Автор статті висловлює особливу подяку І. Ральченко – директору Чернігівського обласного художнього музею ім. Григорія Галагана та Ю. Соболю – генеральному директору Національного архітектурно-історичного заповідника "Чернігів стародавній", а також О. Травкіної – завідувачу відділу музейної та науково-фондової діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника "Чернігів стародавній", за сприяння в проведенні дослідження.

Література

1. Відроджені скарби Києво-Печерської лаври з колекції Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника : Альбом-каталог / Авт.-упоряд. : А. Кондратюк, І. Шульц, А. Беліловська, С. Гага-Шереметьєва. – К. : ВД "Антиквар", 2014. 144 с. : іл.
2. Горстка А. Н. Иконы Углича XIV–XX веков: "Свод русской иконописи" / Предисл. Г. И. Вздорнова. М. : Гранд-Холдинг, 2006. 207 с. : 163 цв. ил.
3. Иконопис XVII – поч. XX століття : Каталог творів з фондів [Чернігівського обласного художнього] музею. Чернігів : вид-во "Домінант", 2008. 76 с. : іл.
4. Комашко Н. И. Ильинская Черниговская икона Божией Матери. Иконография // Православная энциклопедия. М., 2010. Т. 22. С. 360–365.
5. Православна ікона Росії, України, Білорусі [Образотворчий матеріал] : каталог виставки. К. : Новий друк, 2008. 208 с.
6. Результаты комплексных натурных исследований икон из фондовой коллекции НКПІКЗ / Рижова О. О., Распопина В. А., Изотов А. А., Сорока Е. А. // Церква-Наука-Суспільство: питання взаємодії : матеріали Десятої міжнар. наук. конф., 30 травня – 1 червня 2012 р. К., 2012. С. 197–200.
7. Семесько-Бабару Т. М. Иконы Греческого монастыря Св. Екатерины в Киеве // Русские иконы Синая. Жалованные грамоты, иконы и произведения декоративно-прикладного искусства XVI–XX веков из России, хранящиеся в монастыре св. Екатерины на Синае. М. : Изд-во Московской Патриархии Русской Православной Церкви, 2015. С. 475-479.
8. Українська ікона трьох століть [Образотворчий матеріал] : каталог виставки / упоряд. каталогу : О. О. Коваленко, І. В. Шульц. К. : Спалах, 2001. 80 с. : іл.
9. Український іконопис XII–XIX ст. з колекції НХМУ [Образотворчий матеріал] : альбом / [авт. проекту А. Мельник]. Хмельницький : Галерея ; К. : Артанія-Нова, 2005. 256 с. : іл.
10. Рижова О.О. Особливості іконографії зображень на іконах з успенського собору Києво-Печерської свято-успенської лаври. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. № 4. К.: Міленіум С. 82-88

References

1. Kondratyuk, A., Shul'ts, I., Belilovs'ka, A. & Haha-Sheremet'yeva, S. (2014). Revived treasures of Kyiv Pechersk Lavra from the collection of the National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve. Kyiv [in Ukrainian].
2. Gorstka, A. N. (2006). The icons of Uglich XIV–XX centuries : Collection of Russian painting Icons. (G. I. Vzdornov, author of the preface). Moscow : Grand-Kholding [in Russian].
3. Iconography of XVII – beginning XX century. (2008). Chernihiv : Dominant [in Ukrainian].
4. Komashko, N. I. (2010). Ilyinskaya Chernigov Icon of the Mother of God. Iconography. In Orthodox Encyclopedia (Vol. 22). Moscow [in Ukrainian].
5. Orthodox icon of Russia, Ukraine, Byelorussia. Kyiv : Novyy druk [in Ukrainian].
6. Ryzhova, O. O., Raspopina, V. A., Izotov, A. A. & Soroka, Ye. A. (2012). Results of complex full-scale research of icons from the collection of NKPHCR. Proceedings from ISC' 2012 : The Tenth International Sciences Conference "Church-Science-society". (pp. 197–200). Kyiv [in Ukrainian].
7. Semesko-Babaru, T. M. (2015). Icons of the Greek Monastery of St. Catherine in Kiev. In Granted certificates, icons and works of decorative and applied art of the 16th–20th centuries from Russia, kept in the monastery of St. Catherine in Sinai. (pp. 475 479). Moscow : Izd-vo Moskovskoy Patriarkhii Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi [in Russian].

8. Kovalenko, O. O. & Shul'ts, I. V. (Comps). (2001). Ukrainian icon of three centuries. Kyiv : Spalakh [in Ukrainian].
9. Melnyk, A. (the author of the project). (2015). Ukrainian icon painting of the XII–XIX centuries from the collection of NAMU. Khmel'nitsky : Halereya ; Kyiv : Artaniya-Nova [in Ukrainian].
10. Ryzhova, O.O. (2015). Features of iconography of images on icons from the Assumption Cathedral of the Kiev-Pechersk Holy Assumption Monastery. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv Kyiv: Millennium*, 4, 82-88 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.03.2018 р.

УДК 791.6

Романчишин Василь Григорович
професор кафедри сценічного
та аудіовізуального мистецтва
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
romvag@meta.ua

СВЯТО ЯК СОЦІАЛЬНО-ХУДОЖНЄ ЯВИЩЕ: ДОСВІД ОПРАЦЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ

Мета роботи – систематизація існуючих робіт щодо осмислення культурно-історичної динаміки масових свят у контексті цілісності свята як феномена культури, розгляд його сутнісного наповнення, структури і функціональних компонентів як масового дійства. **Методологія** включає загальнонаукові принципи систематизації та узагальнення досліджуваної проблеми. Використано розробки зарубіжних та українських дослідників, в яких аналізуються загальнотеоретичні та методологічні проблеми сутності масового свята. Значну роль в осмисленні феномена "свято" відіграє міждисциплінарний підхід, за допомогою якого здійснюється всебічний аналіз проблеми з широким залученням наукових доробків з мистецтвознавства, культурології, історії культури, естетики, а також соціології культури. Історико-культурний метод дав можливість прослідкувати тенденції розвитку свята як масового дійства. Структурно-функціональний метод використовується для з'ясування ролі та функцій свята в різні історичні епохи, у тому числі в сучасній культурі. Комплексний підхід зумовлений темою дослідження – потребою у систематизації існуючих праць щодо феномена свята. **Наукова новизна** дослідження полягає в осмисленні феномена масових свят з сучасних теоретичних позицій. **Висновки.** Свята зберігають свій евристичний вплив у сучасних дослідженнях, особливо щодо розуміння культурних, антропологічних і соціальних основ свята та його функціонального діапазону як феномена культурного буття людини. Свято – ідеальний світ, модель світогляду й світорозуміння як конкретного індивіда, так і суспільства у цілому, адже потенціал свята в культурному бутті людини є багатовимірним: воно є джерелом відновлення фізичних сил, тобто має рекреаційну функцію, допомагає збагнути сутність буття та часу, гармонізувати життя, сприяє створенню атмосфери дружньої комунікації.

Ключові слова: свято, святкове дійство, ритуал, гра.

Романчишин Василий Григорьевич, профессор кафедры сценического и аудиовизуального искусства Национальной академии руководящих кадров культуры и искусства

Праздник как социально-художественное явление: опыт проработки проблемы

Цель работы – систематизация существующих работ по осмыслению культурно-исторической динамики массовых праздников в контексте вопроса целостности праздника как феномена культуры, рассмотрение его сущностного наполнения, структуры и функциональных компонентов как массового действия. **Методология** включает общенаучные принципы систематизации и обобщения исследуемой проблемы. В работе использованы разработки зарубежных и украинских исследователей, в которых анализируются общетеоретические и методологические проблемы сущности массового праздника. Значительную роль в осмыслении феномена "праздник" играет междисциплинарный подход, с помощью которого осуществляется всесторонний анализ заявленной проблемы с широким привлечением научных работ по искусствоведению, культурологии, истории культуры, эстетики, а также социологии культуры. Историко-культурный метод дал возможность проследить тенденции развития праздника как массового действия. Структурно-функциональный метод используется для выяснения роли и функций праздника в разные исторические эпохи, в том числе в современной культуре. Комплексный подход обусловлен темой исследования – необходимостью в систематизации существующих работ, посвященных изучению феномена праздника. **Научная новизна** исследования состоит в осмыслении феномена массовых праздников и зрелищ с современных теоретических позиций. **Выводы.** Праздники сохраняют свое эвристическое влияние в современных исследованиях, особенно в понимании культурных, антропологических и социальных основ праздника и его функционального диапазона как феномена культурного бытия человека. Праздник – это идеальный мир, это модель мировоззрения и миропонимания как конкретного индивида, так и общества в целом, ведь потенциал праздника в культурном бытии человека является многомерным: он является источником восстановления физических сил, то есть имеет рекреационную функцию, помогает понять сущность бытия и времени, гармонизировать жизнь, способствует созданию атмосферы дружеской коммуникации.

Ключевые слова: праздник, праздничное действие, ритуал, игра.

Vasyl Romanchyshyn, Professor of the Stage and Audiovisual Art Department, National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts